

МЕНЕДЖМЕНТ

Հարկային ներդրումները որպես ճգնաժամի պայմաններում ՓՄՁ սուբյեկտներին աջակցման միջոց

Բարսեղյան Ն. Ս.

*տ. գ. թ. դոցենտ, Էկոնոմիկայի, իրավունքի և կառավարման ամբիոնի դասախոս
Վանաձորի պետական համալսարան (Վանաձոր, Հայաստան)
barseghyannarine@mail.ru*

Հանգուցաբառեր՝ ճգնաժամ, համավարակ, սպառնալիքներ, տնտեսական զարգացում, պետական աջակցություն, փոքր և միջին բիզնես, հարկեր, ներդրումներ, հարկային ներդրում

Налоговые инвестиции как средство содействия субъектам малого и среднего бизнеса в период кризиса

Барсегян Н. С.

*кандидат э.н., доцент, преподаватель кафедры экономики, права и менеджмента
Ванадзорский государственный университет (Ванадзор, Армения)
barseghyannarine@mail.ru*

Аннотация: В статье анализированы особенности оказания содействия субъектам предпринимательской деятельности в рамках государственного регулирования экономики и государственных программ по содействию малому и среднему бизнесу. Особое внимание уделено эффективности оказываемой помощи. Сделаны выводы о том, что в условиях кризиса предпринятые государством меры по принудительному ограничению некоторых видов предпринимательства, являются не эффективными. Разделение субъектов предпринимательской меры по показателям ожидаемого от государства содействия методически не достаточно разработаны, чем и обоснована актуальность темы данной статьи и это служит основанием для его дальнейшего изучения. Как новый альтернативный метод содействия субъектам предпринимательской деятельности в условиях кризиса, в статье предложена модель налоговых инвестиций, которая в настоящее время не имеет нормативного обоснования, однако решение данного вопроса ожидается в ближайшем будущем. Предложенная модель налоговых инвестиций позволит обеспечить безопасность субъектов предпринимательской деятельности и сформировать предпосылки для их дальнейшего восстановления и развития.

Ключевые слова: кризис, эпидемия, угрозы, экономическое развитие, государственная поддержка, малый и средний бизнес, налоги, инвестиции, налоговые вложения

“Tax Investments” as a Supportive Means for Smes Under Crisis Conditions

Barseghyan N. S.

*PhD in Economics, Associate Professor, Lecturer at the Department of Economics, Law and Management,
Vanadzor State University (Vanadzor, Armenia)
barseghyannarine@mail.ru*

Annotation: This article is an attempt to analyse the peculiarities of support given to enterprises within the framework of state regulation of the economy and state support tools for small and medium-sized businesses. Special attention has been given to the effectiveness of support provided. We have come to the conclusion that statutory restrictions on some forms of business under crisis conditions have been apparently ineffective. The criteria against which the demarcation of enterprises anticipating state support have not sufficiently been designed; hence, justifying the actuality of the topic for further research studies. The “tax investment” model has been proposed as a new and alternative support method for enterprises acting under crisis conditions. This method does not have a normative justification, but it is expected that that gap will be filled in in the nearest future. The “tax investment” model makes it possible to provide security to enterprises and to develop preconditions for their further restoration and development.

Keywords: crisis, pandemic, threats, economic upswing, state support, small and medium-sized business, taxes, investments, tax investment

2020 թ. փետրվար ամսից սկսած ՀՀ տնտեսությունը մշտապես ենթարկվել է արտաքին և ներքին գործոնների ուղղակի ազդեցությանը, որը խախտել է հանրապետության սոցիալ-տնտեսական համակարգի ամբողջականությունն ինչպես միկրո, այնպես էլ մակրո և մեզո

մակարդակներում: Մյուս կողմից էլ նավթային համաշխարհային ճգնաժամն է իր ազդեցությունը թողել տնտեսության վրա՝ սպառողական շուկայում առաջացնելով կայուն գնաճ: Իր հերթին Առողջապահության համաշխարհային կազմակերպության «COVID-19» համավարակի

մասին հայտարարությունը ՀՀ կառավարությանը ստիպեց ձեռնարկել մի շարք անհրաժեշտ միջոցառումներ՝ ուղղված վիրուսի տարածման կանխարգելմանը հանրապետությունում, ինչը տնտեսվարող սուբյեկտների մեծ մասին ստիպեց սահմանափակել իրենց գործունեությունը. Որոշումը հատկապես տարածվում էր ՓՄՁ սուբյեկտների վրա, որոնց ֆինանսական կայունությունը ուղղակիորեն կախված է արտադրանքի իրացման հնարավորություններից և գնորդների սպասարկման պատշաճ կազմակերպումից:

Համավարակից առավել տուժած ոլորտների թվին են դասվում հասարակական սննդի, հյուրանոցայն քիզնեսի, տուրիզմի և սպասարկման, սպորտի ու զվարճանքի որոշ ձևերի սպասարկման ոլորտները, որոնց շրջանառության ծավալները մինչ օրս ամբողջությամբ չեն վերականգնվել: Հարկ է նշել, որ տնտեսական համակարգը իրենից ներկայացնում է փոխկապակցված, փոխազդող մեխանիզմ, հետևաբար համակարգի որևէ տարրի գործունեության խախտումը հանգեցնում է համակարգի ամբողջականության ու կայունության խախտմանը և կառուցվածքային յուրաքանչյուր տարրի գործունեության արդյունավետության նվազմանը: Օրինակ, ռեստորանի գործունեության ստիպողական սահմանափակումը ոչ միայն սահմանափակել է եկամուտների ներհոսքը դեպի կազմակերպություն, այլև նրան չի ազատել աշխատակիցների աշխատավարձերի, վարձավճարների, հարկային և կոմունալ վճարների վճարումից, ինչի արդյունքում ակնհայտ է, որ ձեռնարկությունները հայտնվել են ֆինանսական ոչ նպաստավոր իրավիճակում: Հետևաբար տնօրինությունը պետք է վերանայեր և կրճատեր որոշ ծախսեր, մասնավորապես ներդրումների, վերանորոգումների նպատակով նախատեսված ծախսերը, քանի որ կրճատվել են նրա գնողունակ հնարավորությունները: Տրամաբանական էր, որ կազմակերպությունը պետք է հրաժարվեր գնորդների հարմարավետությունը ապահովող որոշակի ծառայություններից, օրինակ ավտոկայանատեղիների համար վճարումից և այլն: Այսպիսով, գործունեության ստիպողաբար սահմանափակումների կիրառման արդյունքում տուժել են նաև հարակից, փոխկապակցված տնտեսական ճյուղերի ձեռնարկությունները: Ելնելով ասվածից, կարող ենք եզրահանգել, որ «COVID-19» համավարակի կանխարգելման նպատակով կառավարության կողմից կիրառված միջոցառումների արդյունքում բոլոր երկրները, ներառյալ նաև ՀՀ-ն, հայտնվել են ճգնաժամային իրավիճակում, որը հանգեցրել է սոցիալ-տնտեսական լրջագույն հետևանքների, ինչը մեղմելու նպատակով պետությունը տնտեսվարող սուբյեկտների նկատմամբ ցուցաբերել է համահավասար տնտեսական աջակցություն:

Եթե ասվածին ավեացնենք նաև 44-օրյա պատերազմի հետևանքով երկրում արձանագրված ծանր տնտեսական վիճակը, սպառման ծավալների էական նվազումը, բնակչության գնողունակության էական անկումը, երկրում հաղթարշավ կազմակերպած գնաճը, ապա կարող ենք նշել, որ տնտեսական աջակցության կարիք ունեն տնտեսվարող սուբյեկտների մեծ մասը: Սակայն մենք ականատեսը եղանք, որ այս հարցում կառավարությունը ցուցաբերեց անհասկանալի ընտրողական վերաբերմունք, երբ օգնության և աջակցության կարիք ունեին գրեթե բոլոր տնտեսվարողները:

Տնտեսական գործունեության առանձին ոլորտների նկատմամբ ցուցաբերված պետական աջակցության ընտրողական մոտեցումը, մեր կարծիքով, ոչ գրագետ տնտեսական մոտեցում էր, որը չէր կարող ապահովել արդյունավետ աջակցություն ճգնաժամային իրավիճակի հետևանքով էականորեն տուժած քիզնեսին: Օրինակ, բարձր տեխնոլոգիաների ոլորտին պատկանող ձեռնարկությունները սահմանափակումների ընթացքում ստանալով հասանելիք աջակցությունը, հնարավորություն ունեին աշխատանքները, թեկուզ և մասնակի հզորությամբ, կազմակերպել առցանց և ստանալ շահույթ, իսկ, օրինակ, հյուրանոցները, ենթարկվելով գործունեության ստիպողաբար սահմանափակումների, դեպի հանրապետություն զբոսաշրջիկների ներհոսքի նվազեցման կամ դադարեցման պայմաններում գրկվեցին եկամուտների ստացման հիմնական աղբյուրներից: Սպառողների գնողունակ հնարավորությունների անկման արդյունքում էականորեն տուժել են նաև սպասարկման ծառայություններ մատուցող բոլոր ոլորտները:

Հետևաբար, կարող ենք եզրահանգել, որ գործունեության ոլորտից կախված, տնտեսվարող սուբյեկտների նկատմամբ պետական աջակցության ցուցաբերման ծրագրերը հիմնականում անարդյունավետ էին և չկարողացան լիարժեք լուծել առաջադրված խնդիրը:

Ելնելով այն հանգամանքից, որ քիզնեսին ֆինանսական աջակցություն և բնակչության առանձին կատեգորիաներին սոցիալական աջակցություն տրամադրվեց պետ. բյուջեից, և գործընթացը բնութագրվեց բազում թերություններով, առաջարկում ենք հետազայում, նմանատիպ իրավիճակներում կիրառել աջակցության հասցեական վճարում, որը հնարավորություն կտա նվազեցնել ուղղակի ֆինանսական աջակցության նպատակով կատարվող ծախսերը և խուսափել չհիմնավորված ֆինանսական ռեսուրսների անօգուտ վատնումից: Առաջարկում ենք նաև, որ նման հասցեական աջակցությունը տրվի հաշվի առնելով ոչ թե տնտեսական գործունեության ոլորտը, այլ այն իրական

դժվարությունները, որոնց բախվել է ձեռներեցը, կազմակերպությունը և կարող է հիմնավորել համապատասխան փաստաթղթերով, օրինակ եկամուտների էական նվազում, սնանկացման և լիկվիդացման վտանգ և այլն: Հետևաբար ելնելով ընթացիկ իրավիճակի վերլուծությունից, հարկ է նշել, որ ինչպես լոկալ, այնպես էլ համաշխարհային բնույթի ճգնաժամերի առաջացման վտանգը և պարբերաբար կրկնվելու հավանականությունը մեծ է, ինչը պետք է ստիպի պետությանը հետագայում ոլորտում անցկացնել համակողմանի վերլուծություններ և մշակել մեթոդական համապատասխան չափորոշիչներ, որոնց հիման վրա իսկապես տուժած ձեռներեցը և ձեռնարկությունը կարող է ստանալ հիմնավորված պետական աջակցություն:

Եվս մեկ կարևոր խնդիր էր պետության կողմից կորոնավիրուսի տնտեսական հետևանքների չեզոքացմանը ուղղված ՓՄՁ սուբյեկտներին տրամադրվող ուղղակի ֆինանսական աջակցության ծրագրերի արդյունավետության գնահատումը: Օրինակ նշված ծրագրերի տասներորդ միջոցառումով միկրոձեռնարկատիրություններին վճարվել է միանվագ աջակցություն՝ 2020 թվականի առաջին եռամսյակի ընթացքում մատակարարված ապրանքների, մատուցված ծառայությունների և կատարված աշխատանքների իրացման շրջանառության 10 տոկոսի չափով, բայց ոչ ավելի, քան նվազագույն աշխատավարձի կրկնապատիկի չափով [2, էջ 1]: Սակայն ակնայտ է, որ միկրոբիզնեսի կրած կորուստները նշյալ ժամանակահատվածում եղել են 10 տոկոսից շատ ավելին: Կամ հինգերորդ միջոցառումներով միանվագ դրամաշնորհային աջացություն է տրամադրվել արդյունավետ աշխատատեղերը պահպանած, 2-ից 50 աշխատակից ունեցող ձեռնարկություններին ամեն 5-րդ աշխատողի աշխատավարձի չափով, որը դարձյալ չի հիմնավորում, թե ինչու մեկ հինգերորդի չափով և ինչու միանվագ, երբ պորբլեմային իրավիճակը ձգվել է մեկ ամսից շատ ավելի երկար:

Բացի ասվածից, պետական աջակցության միջոցառումները կրել են նաև անուղղակի աջակցության բնույթ՝ համաճարակային ժամանակահատվածում հարկային պարտավորությունների հետաձգման կամ չեղարկման ձևով: Նշենք, որ նման միջոցառումների տնտեսական արդյունավետությունը շատ ցածր է, նշված ժամանակաշրջանում կարողացել է ծածկել բիզնեսի կատարած ծախսերի շատ փոքր մասը, հետևաբար ֆինանսական կորուստները փոխհատուցել է մասամբ:

Կորոնավիրուսի տնտեսական հետևանքների չեզոքացման առաջին միջոցառումները առաջարկվել է նպատակային վարկերի համաֆինանսավորման, վերաֆինանսավորման և

տոկոսադրույքի սուբսիդավորման ձևերով օժանդակել ՀՀ առանձին տնտեսավարողներին [2, էջ 1]: Երկրորդ միջոցառումները առաջարկվել է պետական աջակցության ծրագիրը իրականացնել գյուղատնտեսության ոլորտում վարկերի տոկոսադրույքների սուբսիդավորմամբ: Սակայն ներկայացվածը անտոկոս փոխառու միջոց է, որը ենթադրում է որոշակի ժամանակ անց գումարի հետվերադաձ այն դեպքում, որ նշված ժամանակահատվածում ձեռնարկությունները հնարավոր է և չկարողանան վերականգնել իրենց գործունեությունը:

Աջակցող բոլոր միջոցառումները վերաբերվում էին միայն երկրորդ եռամսյակին այն դեպքում, որ ձեռնարկությունների համար ոչ պակաս ծանր էր նաև երրորդ եռամսյակի տնտեսական իրավիճակը:

Ամփոփելով նշված խնդիրները, նշենք, որ թեև պետության կողմից ճգնաժամային իրավիճակում ՓՄՁ ձեռնարկություններին տրամադրված աջակցությունը նպատակաուղղված և համեմատաբար արդյունավետ ծրագիր էր, բայց մեթոդապես մշակված էր թերություններով և դրա հետևանքով ունեցավ ցածր արդյունավետություն:

Այնուամենայնիվ, բիզնեսին աջակցման նպատակով պետության կողմից նման մոտեցումը արդեն իսկ ողջունելի է, երբ բիզնեսը, ստեղծված ճգնաժամային իրավիճակում իրեն միայնակ չի գգում:

Ճգնաժամային իրավիճակներում ՓՄՁ ձեռնարկություններին պետության կողմից արդյունավետ աջակցության ցուցաբերման խնդրի հետագա հետազոտման և մեթոդական հիմքերի մշակման նպատակով առաջարկում ենք ներդնել «հարկային ներդրումների» մեխանիզմը, որը ներկայումս համարվում է տնտեսագիտական նոր մոտեցում: Հարկային ներդրումը ճգնաժամային իրավիճակում գտնվող տնտեսվարող սուբյեկտին պետության կողմից աջակցության ցուցաբերման նոր մոդել է, որը ներառում է հակաճգնաժամային կառավարման այնպիսի արդյունավետ մոտեցումներ, ինչպիսիք են ներդրումները, պետության կողմից բիզնեսին աջակցումը, հարկային արտոնությունները:

Հարկային ներդրումային քաղաքականության դեպքում ներդրողի դերում հանդես է գալիս պետությունը, որը ներդնում է պետական կապիտալը՝ տվյալ դեպքում բյուջե վճարման ենթակա հարկերը: Ինչպես յուրաքանչյուր ներդրում, պետական ներդրումը նույնպես հետապնդում է շահույթի ստացման նպատակ՝ ընդունելով յուրահատուկ կամ ոչ ստանդարտ տեսք: Հարկային ներդրումից գոյացող շահույթի ներքո առաջարկում ենք դիտարկել ապագա հարկային վճարումները, որ պետք է վճարեն հարկատուները: Այդուհանդերձ, հարկման

բազայի ձևավորումը և հարկումը պետք է իրականացնել ապագայում, ներկայումս ճգնաժամային իրավիճակում գտնվող ձեռնարկությանը ազատելով հարկերի վճարումից, գիտակցելով, որ հակառակ դեպքում ձեռնարկության ֆինանսական վիճակը կարող է կտրուկ վատանալ, անգամ՝ շուկայից դուրս մղվել: Այլ կերպ ասած, ներկա իրավիճակում ազգային տնտեսությունը կարող է կորցնել բիզնես-միավորի, որը պետության կողմից համապատասխան «այստեղ և անմիջապես» աջակցության դեպքում հետագայում կարող է ոչ միայն նպաստել բյուջեի հարկային մուտքերի ձևավորմանը, այլև մասնակցել ՀՆԱ-ի ավելացմանը, ստեղծել և ավելացնել նոր աշխատատեղեր, այսինքն ազգային տնտեսության համար ապահովել մի շարք տնտեսական և սոցիալական արդյունքներ:

Հետևաբար հարկային ներդրումը մի գործընթաց է, որը հնարավորություն է տալիս պետությանը հասնել լրացուցիչ նպատակների կատարմանը, որը ամփոփվում է ներդրման մեխանիզմի ամբողջ տրամաբանության մեջ՝ պահպանել բիզնես-միավորներին, ապագայում ազգային տնտեսության մասշտաբով տնտեսական և սոցիալական արդյունքներ ստանալու նպատակով:

Ներդրումների տնտեսական մոդելը ենթադրում է ներդրումներից որոշակի եկամտի կամ տոկոսադրույքի առկայություն, որը ներդրողին կրթի որոշակի շահույթ: «Հարկային ներդրումներից գոյացող շահույթ» հասկացությունը ենթադրում է, որ «ներդրումներից տոկոսադրույք» հասկացությունը նույնպես որոշակի ճշգրտումների կարիք ունի: Քանի որ առաջարկվող հարկային ներդրումների մոդելի նպատակը ճգնաժամային իրավիճակում գտնվող տնտեսվարող սուբյեկտի հարկային բեռի թեթևացումն է, ապա ցանկալի արդյունքի հասնելու համար առաջարկում ենք կիրառել ՀՀ Հարկային Օրենսգրքի համապատասխան հոդվածներով ամրագրված գոյական հարկման դրույքաչափ: Չրոյական հարկման դրույքաչափով մեխանիզմի կիրառումը նորույթ չէ, այն օրենսդրորեն վաղուց հիմնավորված է, մենք առաջարկում ենք ընդլայնել նրա կիրառման պրակտիկան և կիրառել նաև որպես առանձնահատուկ իրավիճակներում հայտնված տնտեսվարող սուբյեկտներին տրամադրվող հարկային արտոնություն: Ասվածից ենթադրվում է, որ հարկային արտոնությունը կառավարության կողմից հարկատուների որոշակի կատեգորիաներին նրանց հարկային բեռը թեթևացնելու նպատակով տրամադրվող առավելություն է, որը առաջարկում ենք նպատակաուղղված ուղղորդել դեպի տնտեսվարող սուբյեկտների գոյատևմանը և բիզնեսի պահպանմանը:

Այսպես ՀՀՕ-ի առաջին գլխի 19-րդ հոդվածով տնտեսվարող սուբյեկտների համար որպես հարկային արտոնություններ սահմանված են հարկից ազատումը կամ հարկային պարտավորության փոքրացումը, որոնց կիրառման պայմանները չեն նախատեսում ճգնաժամային իրավիճակի առկայությունը, ինչը նվազեցնում է բիզնես-միավորների գործունեության արդյունավետությունը և բարձրացնում նրանց շուկայից դուրս մղման հավանականությունը [1. էջ 18]: Ասվածը ընդհանուր առմամբ հակասում է ՀՀ ՓՄՁ սուբյեկտներին պետության կողմից տրամադրվող աջակցության ծրագրերի տրամաբանությանը: Հետևաբար, այս իրավիճակում հարկային ներդրումը կառավարության կողմից կիրառվող մեխանիզմ է, որով կարգավորվում է երկրի տնտեսական զարգացումը և տնտեսության առջև դրված նպատակների և խնդիրների իրականացումը: Մեկ անգամ ևս ընդգծենք, որ «հարկային ներդրում» հասկացությունը, ելնելով պետության կողմից տնտեսվարող սուբյեկտներին աջակցելու ռազմավարական նպատակից, նոր մոտեցում է և ընդգրկված չէ տնտեսագիտության տեսագիտության և տնտեսության պետական կարգավորման տեսություններում: Հայրենական հարկային օրենսդրությունում գրեթե առկա չեն հասկացություններ, որոնք կշաղկապվեն ներդրմային գործընթացին և տնտեսվարող սուբյեկտներին աջակցմանը՝ ներդրմային հարկային վարկ, ներդրումային հարկի նվազեցում:

Այնուամենայնիվ, ասվածը թույլ է տալիս եզրակացնել, որ ներդրումային հարկի՝ որպես ճգնաժամային իրավիճակում գտնվող բիզնես-միավորներին պետականորեն աջակցման միջոցի վերաբերյալ հարկ է համապատասխան քննարկումները ձեռնարկել զգուշորեն, այն տրամաբանությամբ, որ նշված հասկացության հիմքում ներառված սկզբունքները ենթադրում են հարկի վճարում ապագայում և ետ վերադարձելիություն: Իր հերթին, մենք առաջարկում ենք հարկային ներդրումների մոդելը կիրառել այսպես կոչված «սոցիալական» ներդրումների նմանությամբ, վերջինիս տնտեսական անարդյունավետությունը ակնհայտ է, բայց նրա կիրառումը նպատակաուղղված է ապահովել այլ արդյունքներ՝ մարդկային կապիտալի զարգացում, լրացուցիչ բիզնես-միավորների և նոր աշխատատեղերի ստեղծում և այլն: Նմանատիպ մոդելների կիրառումը թույլ է տալիս իրականացնել սոցիալ-տնտեսական ենթակառուցվածքների զարգացմանը օժանդակող համակարգված մոտեցում: Ամփոփելով նշենք, որ ճգնաժամային պայմաններում ՓՄՁ սուբյեկտներին աջակցման մեխանիզմների մեթոդապես թույլ մշակվածությունը, սահմանափակ բնույթը հիմնականում պայմանավորված է համապատասխան փորձի

բացակայությամբ, ինչն էլ ստիպում է ոլորտում ներդնել նոր մոտեցումներ և ձևեր: Միաժամանակ առկա մոտեցումներից առավել արդյունավետ և հեռանկարային է գնահատվում բիզնես-միավորների անվտանգությունը, նրա հետագա գործունեության վերականգնումը, զարգացումը ամրագրող հարկային ներդրումների մոդելը:

Օգտագործված գրականության ցանկ

1. ՀՀ Հարկային օրենսգիրք, գլուխ առաջին, հոդված 19
2. Հայաստանի հանրապետության կառավարություն, Կորոնավիրուսի տնտեսական հետևանքների չեզոքացման ծրագրեր <https://www.gov.am/am/covid19>

Տձանա/Հանձնվել է 02.06.2021

Рецензирована/Գրախոսվել է 10.06.2021

Принята/Ընդունվել է 17.06.2021